

me smatramo dragocenim primerima pesničkog ontološkog npora da demistifikuje tajne boginje Talije, muze što ga je tako jarošno pritegla svojim opojnim pipcima. One nisu artificijelna interpretacija fenomena glume, niti su hladni izveštaj sa »dasača«. Ako igde, a ono u ovim pesmama, ne istom brvnu susrele su se i kavgu (miridbu) zametnule dve muze, Erato i Talija. Preporučujemo, dakle, na čitanje pesme »Glasnik«, »Kralj Lir na probi«, »Šekspir na premijeri« i »Strah ili kako je Panfucije preobratio Teidu u sveticu«. Ove pesme su očigledan primer autorove borbe sa samim sobom, sa onim elementarnim pitanjima i odgovorima koje smo već zametali diljem ovoga teksta.

Miodrag Petrović je pesnik tananih lirske strune. Gde god uzmognye, on virne u proključali zdenac zavičaja i tu ubire fantazmagorične slike i varke. To ovoj poeziji daje vitalnu energiju: »Izgrevamo iz svojih Ločika, zalazimo i sumrak se hvata/ po brdima našega jezika«. Ili: »U topлом/naruču/ s mlekom još vremena/ oko usnica/ u zavlčaju svom u pesmi /što lomi se preko jezika/ i bregova«. Kulminacija zova zavičaja ogleda se u stihovima: »Hoću kući /Nema kuće Kuća još nije stigla./ Hoću kući/ nema puta do kuće«. I mistično dodaje: »Gde nema kuće /Jedino možemo početi gradnju/ Preko puta na dve vode /Samo jednom za uvek«. Vredna pažnje je i minijatura sa omaglicom fantastike: »Majka leži /u 40 soba./ /Jedan njen pogled/ za svagda je uprt/ u nas«.

Posebnu pažnju želimo da skrenemo na pesmu »Rade Tomić i devet paunica«. To je, po našemmišljenju, najbolja pesma u knjizi, uz već navedeni »Lični greben«. Pesma »Rade Tomić i devet paunica« blistava je pesničko štivo razastrto na tri stranice knjige. Ona je, uza sve što kao sjajna literarna tvorevina poseduje, najlepša i najpouzdanija interpretacija pesništva i života Radeta Tomića. Takve se pesme retko ispisuju. Ona je redak primer u novijoj srpskoj poeziji da se na veličanstven način oblikuje jedna lirska posveta prijatelju koji nije više medu živima. Ni trukna artificijelnog, sladunjava patetičnog, ni traga prigodnoj »monataži osećanja«. Pesma je zagospodarila pesničkim svetovima Radeta Tomića i Miodraga Petrovića. Neverovatno uspešno izliven je amalgam dveju poetika: »U amfiteatru u polju punom repe/ gde zategnutih udova spremam na skok/ Rembo pretvara se u jesen/ ponekad u ogledalu/ prošeta se Tomićev odraz/ /Prvo se otvore vrata/ i on se pojavi sa svećnjem novih rukopisa/ hitajući prema sveopštēm šanku/ vrata se u ogledalu zatvore za njim/ i otvorivši se prema društvu mlađih pesnika/ zamakne za ugao/ kao da je u zemljji propao njegov lik/ /Dok čitam pesme Radeta Tomića/ hor mlađih devojaka/ pretvara se u paunice/ Pesnik se napolju igra sa decom/ kao veter jure njegove sanke/ al' on odjednom pravi rez/ a napolju kroz okno promiće pravi Rade Tomić«. Ovaj deo pesme, ako i ne cela, može se smatrati i posvetom »društva mlađih pesnika« s kojima se Rade Tomić tako radosno družio.

U nastavku pesme, Miodrag Petrović ukiva u stihove naslove Tomićevih knjiga. To čini ovako: »Uzmemo iglu i konac i krpimo svoje svetinje/ To je naš oblak u pantalonama ZA SUTRA UVECE«, »I prepun ČARI NOVOG SADA – otići će – šapuće – otići će sutra na pljacu/ da pijavicu svoju nahranim«, »A on nudeći mi rukiju peva i kuka/ i zabrinuto žmirkala na TREĆE OKO da ima selo u Parizu«, »Poezija nije dovikivanje – vajka se i krv mu u obrazu jurne/ VULKAN MOJ BRAT začuti/ petlja nešto oko televizora vadili slike žive/ i ko da si kresno palidrve u smerh bukne«, »A onda odnese ka put jedini na čišćenje/ ogrne zavesu/ i tako sam samcit ide ZA ZVUKOM lijući zvona«.

Slična, puna istinske prijateljske odanosti, jeste i pesma »Branko« posvećena Branislavu Svilokosu, mlađom piscu i reditelju, koji je nesretno otišao sa ovoga svijeta, a koji je takođe, pripadao onoj novosadskoj družini mlađih umetnika: »Uvek kad se raznjaču zvona/ zamrznu se vinogradri/ svet se zanosí – kiše su kunci/ strši odsjaj svetlosti – eto šta je sunce momci svilokosi. /A večera se nastavlja/ uvek neki ljudi jedu/ to jedenje ostaje/ i nikad se ne završi.«

Pesnički Miodrag Petrović najjači je u pesmama, gde ključaju slike fantazmagorične provenijencije, gde se, naprosti, njegov talent razlikuje u čarima jezika, slike, muzike i nekog ču-

desno ustrojenog ritma. Najslabiji je tamo gde na tehničkom planu pokušava da, na nivou tekture, primeni ili uspostavi obrasce pesničkog pisma koje je odnukud nakalemila jedna vrsta savremenih pesnika. Time Petrović ne potrebno opterećuje tečnu struru svoje pesme, survava se u hermetično i zagušuje kodove čitalačke recepcije. Na sreću, takvih pesama nema mnogo. Kao na primer mogla bi da posluži pesma »X + PHOS«, čija je struktura mestimice nepotrebno razbucana, a u kojoj se, kao balaš, bez ikakvog razloga (osim, verovatno, u dubokoj zavetnici lice poete radionice), javljuju, u dva navrata, trošložne linije duge dva-tri santimetra. Takvih linija u ovoj pesmi ima ukupno osamnaest. Devet sličnih javlja se i u pesmi »Književna večera«.

Miodrag Petrović je pesnik koji oseća bilo jezika, njegov ritam i dahtaje, melodiju i zvuk. Daju se zapaziti u njegovim pesmama problemi narodne lirske poezije, istina, kamufirani u vešto razbijenom telu pesme. Evo, na primer, deseteraca ravnih onima iz zbornika Vaska Pope »Od zlata jabuka«: »Aje žene u ruke pleativo/ a vi muški cupkajte dečicu/ da bacaju sunce/ sa ramena/ da ne puze/ panu l'/ na kolena«. Nova knjiga Miodraga Petrovića »Kuća na dve vode« sadrži niz dobrih pesama. Istaknimo »Atletsku stazu«, »Otišla«, »E. A. PO«, »Učitelj« i »Zlatne kokoške«. Stih iz ove poezije: »Nećemo ih klati, asociraci naš je na jedan nesvakidašnji detalj iz rane Petrovićeve glumačke karijere. Naime, on je na kraju jedne svoje monodrame, pre nešto više od deset godina, u prepunom hotelu »Putnik« u Novom Sadu, život petlu odvrnuo glavu i otišao, kroz aplauz, na ulicu, ne vrativši se da se pokloni pred publikom. Učinio je to, mada je neko iz publike, valjda znajući glumčevu namjeru, užvkinuo: Ne! Na um nam padaju Pitagorini Zlatni stihovi: »Hranite petla i ne žrtvujte ga, jer je posvećen suncu i mesecu.«

Možda je Petrović »Kamen temeljac« bio žrtva ravna onom nesretnom petlu. A petao je, prisetimo se, simbol gordosti, svetlosti, ratničke budnosti. U Knjizi o Jovu, petao je simbol pameti koja je od Boga: »Ko li je pamet ulio u pjetlja?« I napokon, petao je zaštitnik i čuvare života. Možda su ovi stihovi iz Petrovićeve pesme »Zlatne kokoške« interpretacija način natuknica: »krivi šiju pred višnjim zakonom/ i obilazi sebe u krugovima.«

Nova knjiga Miodraga Petrovića »Kuća na dve vode« vaznala je vrlo visoko njegov pesnički dar. Skaskom o petlu ne želimo da ureknemo njen visoki domet i buduću sudbinu pesnikovu. A gde će se i u kojoj prilici i meri, u Petrovićevom životu, susticati dve muze, koliko i kako gurkati i tetositi na »brvnu umetnosti«, ostaje da na svojim ledima oseća lično Miodrag Petrović.

onirički kovitlac

Nenad Šaponja: ĐOKONDA, Matica srpska, edicija »Prva knjiga«, Novi Sad, 1990.

nenad grujičić

Novosadskom krugu mlađih pisaca (Laslo Blašković, Vojislav Karanović, Oto Horvat Miodrag Kajtez, Saša Radonjić, Stojan Janković, Aleksandar Carić, Žarko Dimić, Jasna Manjulov, Boris Kulenović...) priključio se svojom prvom knjigom pesama i Nenad Šaponja, apsolvent medicine, koji se podjednako uspešno bavi pisanjem poezije i kritike. Recimo, bez ikakve lokalne pristranosti, da pomenuti krug mlađih pisaca, uz nešto starije novosadske pesnike i prozne pisce, trenutno pred-

stavlja najbrojnije i, po mnogo čemu, najintensantnije književno mlado (mlade) jezgro u zemlji. To pokazuje i svedoči odjek relevantnih nekolikih pesničkih knjiga mlađih autora »novosadskog kruga kredom«: Karanović, Blašković, Horvat... Naravno, već za koju godinu, vreme će ponešto opovrgnuti, ali i na svoje mesto postaviti i utemeljiti. U takvom kontekstu, dakle, živahnom i rovitom, obreo se Nenad Šaponja.

Tako izgledaju stvari u aktuelnom kontekstu. No, u širem, koji nadilazi i prostor i vreme, ukoliko se kanimo baviti prvcem »Đokonda« Nenada Šaponje, stvari se raspetljavaju na sledeći način. Odmah valja primetiti da iz Šaponjine knjige proviruje »Javna ptica« Milana Dedinca. Prvenac Nenada Šaponje neodoljivo podseća na čuvenu poemu srpske nadrealističke poezije. Baš poput Milana Dedinca koji je sumanuto, rezignirano, onirički žestoko »jurio, slutio i hvatao svoju »javnu pticu«, Šaponja, u dramatičnom lirskom vapaju, traga, sunovrađuje se, podiže i uranja u neuvhvatljivu »Đokondu«:

Postiskujem te danima. Ne želim da verujem. Povremeno uronim, povremeno izronim. Želim samo tebe. Samo tebe. Tope mi se ruke. Steže grlo. Ne želim, a sve drugo si ti. Ti si sve. Za čutanje nema više reći od očaja. Usne lebde nad tobom. Osećam tu si, a već izmičeš. Kao što mi sve izmiče. Opet, ti si sve.

Cela knjiga diše u naponu predočenih stihova. Ona je emotivni kovitlac, onirički bunar, vatromet izjave i slike. Ma koliko »Đokonda« bila knjiga neonadrealističke provenijencije, ona ima svoje životom ispisane lavirinte, izvesnu prevagu svesti nad svim podsvesnim automatizmom. Prisetimo se: Milan Dedinac je prispadao najužem krugu srpskih nadrealista s početka ovog veka, tridesetih godina, kada se, pod uticajem francuske pesničke škole, dogodio veliki prelom u srpskoj poeziji. U Dedinčevoj poeziji bilo je najmanje automatskog ispisivanja teksta. Zapravo, Dedincu gotovo da pomenu nadrealistički kontekst i nije priličio. On je na izvesni način ishodio iz njega, razlikujući u životu jeziku i oniričkim fascinacijama, gradio pesme koje su saopštavale neku lirska »priču« i, redovno, težio svojevrsnom prasku finiju pesme. Nenad Šaponja, u drugom kontekstu i sasme drugaćim prilikama, ali u auri neonadrealističke poezije, takođe, nije hladan, beživotan pesnik. Njegova poema predočava dramu pesničkog subjekta razapetog između realnosti i sna, stvarnosti i nirvanе. Ovaj mlađi pesnik korača ivicom žileta, raširenih ruku, iznad provalje u kojoj ključaju minerali jezika.

Jedan sloj pesme predstavlja vezivno tkivo te, na oniričkoj pučini, zaljuljane lade. On bi se mogao nazvati potrebotom za imenovanjem i definisanjem sveta. Šta sve ne priziva i saziva, imenuje i definiše ovaj mlađi pesnik! On se besomučno hvata u koštač sa oniričkim vihorom koji donosi i raznosi komade i mrve, slike i fragmente života i snova. Nikad kraja imenovanju, demijurškom ukazivanju prstom na to i to, na ovo i ovo. Rizik imenovanja ukazuje se kao vezivno tkivo Šaponjine knjige u kojoj su »reči zavejanici sukobi«. Imenovanje do iznurenosti, definisanje svega što je na domaku maštate, »svetrdžiteljsko«, fabrikovanje »konačnih mudrosti: »Život je susnežica osmeha«, »Umor je strast snova«, »Tišina je bela maska sa slike urođeničkih lica«, »Smrt je poslednji uzdah bezbrige«, »Stvarnost je ružnoca ljudskog mesa« i tako dalje. Navedeni primeri književno su relevantni, međutim, u beskrajnom lancu imenovanja i celomudrenih definicija, ima patetičnih i loših primera: »Samoča je duša, sudbine«, »Moja ljubav je nesklad između čutanja i reći«, »Ljubav je eksplozija«, »Stvarnost je ljubav bez bola«, »Svet je stvarnost tišine«, »Pustoš je vreme koje ističe« i tako dalje. U jednoj cepidlačkoj analizi moglo bi se naći dosta dobitih, ali i ispraznih definicija svesne i podsvesne provenijencije. U tom rafalnom imenovanju svega i svačega, koje tokom čitanja knjiga stvara osećaj olovne težine teksta i svojevrsne dosade, nije teško razlikovati pesnički relevantne slike od ne baš srećno udešenih opisa i privatnih izjava. Nisu iste vrednosti stihova: »Život je susnežica osmeha« i »Samoča je duša, sudbine«.

«Dokonda» predstavlja pesnika eruptivne ekspresije i očigledne potrebe da jednom za svagda objasni i definise svet. Imponuje pesnikovo nastojanje da dotakne i zanaveti zarobi muzoliku Beatriču, tu ambivalentnu himeru koja se prikazuje i isčeza u vratometu ogledala. Nenad Šaponja, očigledno, ima razloga da piše, i u tome ga treba podržati. Njegova druga knjiga, kako to obično biva, formiraće temeljnje mišljenje o ovome pesniku. Možda, ovoga trenutka, ne bi bio izlišan savet da se okani preterane potrebe za, već uveliko objašnjenim, imenovanjem sveta, aksiomatskim uokvirivanjem oniričkog, definisanjem onoga što se ne da definisati. Postoji opasnost da se takvo nastojanje izrodi u svojevrsnu citatomaniju. U poeziji nije dobro biti »pametan i »naučan«, i »konačan«. Dakle, skloniti i izbacivati pomoćne glagole »je i »su« koji od poezije prave armirani beton, težak i siv. Mnoštvo lepih slika uverava nas da je prva knjiga Nenada Šaponje najava zanimljivog autora. Potrebno je istaći da je Šaponja redak pesnik u srpskom pesništvu koji se »drznuo« da piše poemu, tu ne baš zanatski lako izvedivu tvorevinu. Prisjetimo se poema Matije Bećkovića, iz novijeg vremena, Staniše Nešića, pa zaključimo da je Šaponja jedini mladi pesnik koji gaji tu formu. On je, istaknimo, svaki peti stih obeležio brojem, u umesto sadržaju na kraju knjige nalazi se. »Mali nepotrebni i nepotpuni rečnik opštih pojmoveva, zavodljivih osmeha i sumnjivih određenja popisanih u stihovima«. Ta svojevrsna »dosešta« iliti, pak, »caka«, daje jednu finu boju u doživljaju ovog interesantnog prvenca. I na kraju, čekajući da se za koju godinu pojavi nova Šaponjina knjiga, ispišimo njegov stih koji je neka vrsta samosvesti i njegovog ličnog osećanja poeme: »Zamara svako ponavljanje definicija./Svaka je nemoguća u svojoj celini.«

dakle, raison d'être tog prenebregnuća i zaborava? Nema govora o nekakvim mističnim performansama, s obzirom da ontologija društvenog bića pretendeuje na nivo naučnog istraživanja istorije. Kovačević ni malo svetlim bojam sliku nemanjičku dinastiju; ne zato što ih po svaku cenu želi difamirati, već što je mišljenja da su se oni sami takvima načinili. Nisu Nemanjići ništa bolji i ništa gori od bilo koje druge dinastije, ali je srpska differentia specifica: naročita sklonost ka eliminacijom u vlast odveć zaljubljenih srodnika i onih pretendentata na već zauzetu mesta. Osnivači dinastije su na vlast najverovatnije došli uzurpacijom, a onda su učinili sve da tu vlast i očuvaju. Otuda, ističe Kovačević, i nemanjičko zazirjanje od valstog porekla, ali i izražena dosetljivost kad je bilo potrebno legitimirati svoj položaj i opravdati apetite spram nečeg što su voleti imati za sebe (krunu Dioklitije, na primer).

Rastko Nemanjić (budući Sveti Sava) je više žrtva nego kreator ovog velikodržavnog i nacionalnog programa. Ne mogavši ravnopravno da se nosi sa dvojicom braće oko pretendenata na presto srpske države (za šta postoje vrlo pragmatični razlozi), Rastko je morao izabrati drugi put i drugu ambiciju. Mladi Nemanjić je hendikepirani pojedinac; upriličen za sve drugo — samo ne za krvave intrige u borbi oko vlasti. Ali vispreni logičar — Milan Kovačević — ne dozvoljava sebi da bude upleten u zamke hagiografskog pristupa Savinoj biografiji. On vrlo dobro zna za »optičke varke« mišljenja i za iskušenje da ono što se kasnije dogodilo pričemo kao baš ono što se ranije nameravalo. Zato je Kovačevićev Sava dovoljno i zemni i nebeski, da razuman čovek ne bi morao da oscilira između dveju krajnosti: Domentijana i Teodosija.²

Iako je savizam, po Kovačeviću, izbor sa milih Srba, on je, u stvari, pobeda Vizantinaca koji su tako izvršili političku i duhovnu kolonizaciju autohtonog srpskog naroda: »Srbi baš nisu imali mnogo sreće, jer su na svetskoistočarsku pozornicu stupili onda kada se na njoj šepurila politička nesloboda, a istočnjački despotizam Vizantinaca obučen u teokratsko ruho izdavao se za vrhovni domet civilizacije«. »Savizam je sebe razumevao — zaključiće Kovačević — kao uključivanje srpskog naroda u ovakao zamišljenu hrišćansku sintezu svih naroda na Zemlji (u jednoj vaseljeni, sa jednim carem i jednom crkvom — prim. L.S.); Sveta Gora sa manastirima i monasima različitih naroda bila je ostvarenje ovoga sna bar u minijaturi, a Sava je bio i ostao prvenstveno svetogorski vaspitanik. »Tom srednjevjekovnom hrišćanskom snu o velikoj Sintesi, kao i nekim drugim snovima slične inspiracije, duh Milana Kovačevića nije htio da služi.

»Svetozarev kolovrat je drugi ogled u knjizi »Ontološki triptih«. I Svetozar Marković će se, zahvaljujući izvanrednom izvedenju filosofske hermeneutike, pojavit pred nama u svoj kompleksnoj misaonoj osobnosti. Takav pristup je, ne samo izraz intelektualnog i moralnog poštenja, već, pre svega, izraz dubljeg i ozbiljnijeg poimanja stvari kada je reč o istorijskim ličnostima.³ Za Kovačevića, Svetozar je zanimljiv kao misilac koji promišlja jedan period srpske istorije, počev od 1804. godine sve do vremena u kome je sam živeo i stvarao. Idući tragom Svetozareve »ontologije«, on prihvata ono što je korespondentno njegovoj: »Svišak« koji preostaje na udaru je kritike, koja je izraz misliočeve rezignacije nad onim što se dešava, odnosno njegove »pesimističke filosofije«.

Kovačević nam ilustruje na nizu značajnih primera kako ih sam Svetozar nastoji osvetliti i razumeti. Sledi, dakle, da je srpski narod vaskrsoao u slobodi 1804. Bila je to prava narodna revolucija koje je obećavala konačno oslobođenje od svakog ropsstva. Međutim, ubrzno se pokazalo da vajni Srbi nisu ništa manji tlačitelji od Turaka. Staviše, pod Turcima je i bilo neke srpske samouprave i autonomije, dok je ista potpuno izgubljena kada se vlast našla u rukama samih Srba. Tako se nesrećni srpski narod obreo u »kolovratu« i koga nema izlaza. Tek što se oslobođio jednog, već je morao da služi drugog gospodara.

Sartrova teorija grupne i srijalne prakse služi Kovačeviću za rekonstrukciju pomenute Svetozareve »ontologije«. Filosof Kovačević želi pokazati, za razliku od nekih Markovićevih

kritičara, da dotični nije bio »plačljivi Jeremijski« i zatucani srpski nacionalist, već misilac vredan pažnje i ozbiljnog proučavanja. Svetozareva kritika srpskih prilika, u delima kao što su »Srpske obmane« ili »Srbija na Istoku«, nosi u sebi mnogo toga što može imati trajnu vrednost. Svetozareva kritika privredne zaostalosti Srbije i njenog birokratskog sistema, na primer. U Srbiji kapital nikad nije mogao da odigra onu ulogu koju je odigrao u Zapadnoj Evropi, kao i na nekim drugim mestima. Kako onda tako i danas! »Kao da smo i mi (u Srbiji i Jugoslaviji — prim. L.S.) zaljubljeni u kolovrate i kovitlase! — piše Kovačević. »Opet smo suočeni sa glomaznim državnim aparatom i prekobrojnom administracijom, prekomernom potrošnjom, malom akumulacijom, spoljno-trgovinskim fijaskom, rasprodajom nacionalnog bogatstva na svetskoj pijaci, — pa čak i sa prenaglašenim ideoškim obrazovanjem, s tim što ulogu popova sada imaju tzv. društveno-politički radnici. Proizvodnja je opet u zapećku: glavna privredna grana, industrija, pati od hroničnog nedostatka kapitala, baš kao i poljoprivreda u vreme Svetozareva, a seosku sirotinju zamenjuje sada mnogobrojna gradska. A ima i lepih kuća i, ako je to nekakva promena, — asfaltiranih ulica«.

Svetozar smatra da ni Srbi (takvi kakvi su) nisu tkiva bez korena. Ali srpski narod se nalazi u stalnoj potrazi za skeletom autentične zajedničke prakse. U kućnoj zadruzi i seoskoj opštini Marković vidi one pravobitne institucije srpskog naroda koje su ga održale kroz veoma burnu istoriju. Ako je reč o pravoslavlju, ono je moglo biti isključivo forma kroz koju je progovorilo autentično srpsko biće. Europeizacija Srbije je, u stvari, ponovno sunovraćivanje Srbija u kolovrat i anahronizam; jer je Evropa u socijalizmu već dolazila do vesti o vlastitom promašaju. Kovačevićevu pažnju privlači Svetozarevo nešlaganje sa nekim osnovnim postulatima marksističke sociologije i filosofije. Svetozar je, za razliku od marksista, verovao da je socijalizam moguće izgraditi bez obzira na razvijenost proizvodnih snaga, što su marksisti uzmali kao conditio sine qua non stvaranja novog društva socijalne pravde. Socijalizam je, pak, za Svetozara, nešto što je već bilo i što se povremeno vraća u ljudskoj istoriji. Tamo gde kod marksista figurira kategorija posredovanja, kod Markovića se da uočiti (što Kovačević i čini) kategorija ponavljanja. A ponavljanje je, bar po Kjerkegoru, nešto što mora imati ontičku i ontološku ozbiljnost. Otuda, na primer, Svetozarev utopizam nije više tako neozbiljan: on sada dobija sasvim drugo osvetljenje i postaje prihvatljiv jer se pokazalo da može imati filosofsku vrednost. Međutim, pošto je nedopustivo brkao nauku i etiku, Svetozar je zastupao progresističku koncepciju istorijskog kretanja. Kovačević, naprotiv, piše: »Mi ne delimo taj optimizam, pošto nam se čini da svako ko kreće na takav put mora poći od početka. Čak iako smo se, zahvaljujući radu prethodnika, prihvatali da guramo kamen uz brdo usred planine, naše mesto je ipak u podnožju, drugog mesta za nas ontički ne može ni biti ako smo već slobode; a vrh planine ostaje nam svima zajednički i transcedentan«.

Završni esej u knjizi posvećen je Dimitriju Tucoviću. Voda srpske socijal-demokratije proći će kroz pravu baražnu vatu Kovačevićeve kritike. Za njega nema milosti, izuzev na samom kraju Tucovićevog života i rada, kada se, kako kaže Kovačević, u njegovoj duši rodila misao oslobođena ideoških predrasuda. Bilo koji od tzv. Tucovićevih principa da uzmemo u obzir, postat će zorno Kovačevićevu apsolutno nešlaganje. Ti principi su sledeći: biće buržoazije kao klase, biće buržoaske jedinke, biće proletarijata, dihotomija biće društva biće nacije, biće i mišljenje, buržoaski prirodni zakon, proleterski prirodni zakon, istina, mi i oni, biće i vreme, unutrašnji i spoljašnji neprijatelj, klanske suprotnosti su nepomirljive, principijelna taktika, jedna klasa — jedna partija, teleološki paternalizam i napredak. Međutim, pošto je, uz to, pročitati: »Osновu Tucovićevog marksističkog obrazovanja čini stereotipni marksizam Karla Kautkog, sabran sa nekim idejama austro-marksizma«, pa da čovek digne ruke od njega i dela mu. Međutim, ako su se Markovićevi iluzije razbijale na jedan manje bolan način (recimo), Tucovićevi su morale nestati u krvi i užasu rata. Zato je Tucovićev filosofski portret

hagiogra fija ili refleksija

Milan Kovačević: »ONTOLOŠKI TRIP-
TIH«, Književna zajednica Novog Sada,
1990.

luka santrač

Knjiga »Ontološki triptih« (Ontološki ogljedi iz srpske istorije), filosofa Milana Kovačevića, posthumno se pojavila u izdanju Književne zajednice Novog Sada, na veliku radost onih koji su je s nestrpljenjem očekivali — ove duhovno osiromašene godine otako profesora Kovačevića više nema među nama. Ta knjiga je, konačno, i pred svima onima koji su spremniji voljni da se upuste u misaonu avanturu, zajedno sa ovim velikim pobornikom nepristrasnog istraživanja istine kao samosvrhe. Baveći se ontologijom društvenog bića (koja je, kod nas, terra incognita filosofije), Kovačević je pokušao da kaže nešto slovesno o istoriji svog srpskog naroda. Koliko je u tome uspeo — pokazalo je vreme i dogadaji koji su pred nama. Ali već sada, ne može da nas ostavi ravnodušnim mišljenje uglednih recenzenta (Ljubomira Tadića, Zorna Đindića i Milana Tripkovića): da je Kovačevićev filosofski angažman nenadomestiv u svojoj novini, ozbiljnosti i lepoti jezičkog izražavanja.

Prvi esej u knjizi, koji nosi naziv »Svetosavlje kao ponavljanje«, na tragu je samosvesćivanja (a la Kovačević) početaka državnosti i duhovnog orientisanja srpskog naroda. Krucijalno pitanje glasi: Zašto se »klupko pamćenja« počinje namotavati tebi od Nemanje, dok je čitava prednemanjička prošlost prepuštena zaboravu, kao da i nije postojala? U čemu je,